

# Reforma sistema odbrane i rodna pitanja

## SADRŽAJ

Zbog čega su rodna pitanja bitna za reformu sistema odbrane?

Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u reformu sistema odbrane?

Izazovi i mogućnosti u postkonfliktnom periodu

Pitanja vezana za reformu sistema odbrane

Dodatne informacije

Jasno je prepoznata činjenica da reforma sektora bezbjednosti (RSB) treba da zadovolji različite bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, mladića, dječaka, djevojaka i djevojčica. Integracija rodni pitanja takođe predstavlja ključnu pretpostavku djelotvornosti i preuzimanju odgovornosti unutar sektora bezbjednosti, kao i uspostavljanja lokalnog vlasništva i legitimiteta nad procesima RSB-a.

Ovaj Praktikum daje kratak uvod u koristi od integrisanja rodni pitanja u RSB, kao i praktične informacije o tome kako to postići.

Ovaj Praktikum se zasniva na opširnijem Priručniku, a zajedno čine **Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u**. Pošto mu je namjena da onima koji kreiraju politiku i koji se praktično bave pitanjima RSB-a obezbijedi osnovne informacije o rodu, ovaj Set priručnika sadrži 13 Priručnika sa odgovarajućim Praktikumima - vidi *Dodatne informacije*.

## Zbog čega su rodna pitanja bitna za reformu sistema odbrane?

**Reforma sistema odbrane** podrazumijeva transformaciju sektora odbrane date države čije institucije su stavljeni pod civilnu kontrolu; poštuju principe odgovornosti i dobre uprave; održavaju primjerenu veličinu snaga; njihov sastav odražava raznolikost; one su obučene i opremljene u skladu sa strateškim okruženjem; i poštuju odredbe međunarodnog prava, doprinoseći time nacionalnim i međunarodnim ciljevima koji se tiču mira i bezbjednosti.

**Rod** se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanje i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod“ se, stoga, odnosi na naučene razlike između muškaraca i žena, dok „pol“ označava biološke razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru jedne ili više kultura i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Integracija rodni pitanja u sektor odbrane podrazumijeva unošenje iskustva, saznanja i interesovanja žena i muškaraca u proces *kreiranja* politika i struktura za nacionalnu odbranu, *sprovođenje* tih politika (putem nacionalnih i međunarodnih operacija) i *vrednovanje* rezultata. Integracija rodni pitanja u procese reforme sistema odbrane je sredstvo za postizanje sljedećih ciljeva:

### Odgovora na različite bezbjednosne potrebe u društvu

- Reforma sistema odbrane mora uspješno da odgovori na potrebe svih u društvu. Određene bezbjednosne potrebe ljudi razlikuju se u zavisnosti od faktora kao što su pol, etnička pripadnost, starost, fizičke sposobnosti, seksualno opredjeljenje, ekonomski status, državljanstvo i vjerska pripadnost.
- Rodno nasilje (RN) i dalje predstavlja značajnu prijetnju po bezbjednost ljudi širom svijeta. I muškarci su žrtve RN-a, u smislu masakra koji se odvija samo nad pripadnicima jednog pola, silovanja i nasilja uličnih bandi. Obezbeđivanje zaštite žena, muškaraca, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka za vrijeme i poslije konflikta treba da bude prioritet u programu bilo koje reforme sistema odbrane.

### Odgovora na promjenjive potrebe sektora odbrane

- Priroda ratovanja je prošla kroz dalekosežne promjene. Odbornbene snage su, u mnogim kontekstima, angažovane u složenim mirovnim misijama i misijama za obnovu, koje zahtijevaju vještine kao što su komunikacija, pomoć i saradnja sa civilima. Raznolikost u sastavu snaga i integracija rodni pitanja u operacijama omogućava sektoru odbrane da bolje obavi nove zadatke koji se od njega traže (vidi Odjeljak 1).
- Pripadnici oružanih snaga mogu biti počinioci RN nad civilima i drugim pripadnicima oružanih snaga. Pristup u promovisanju ljudskih prava kojim se



## Odjeljak 1

### Žene u mirovnim snagama mogu pojačati djelotvornost misije iz sljedećih razloga:

- Žensko vojno osoblje je neophodno za vršenje pretresa žena prilikom blokade puteva, na aerodromima, itd.
- Lokalno stanovništvo smatra žene u mirovnim snagama mnogo pristupačnijim od muškaraca.
- Žene u mirovnim snagama mogu mnogo lakše prikupiti informacije od lokalnog ženskog stanovništva, čime obezbjeđuju dragocjene obavještajne podatke.
- Mnogo je vjerovatnije da će i žene i muškarci koji su žrtve seksualnog zlostavljanja to prije otkriti ženama u mirovnim snagama.
- Žene u mirovnim snagama su pozitivan uzor lokalnom ženskom stanovništvu da se pridruži oružanim i bezbjednosnim snagama.

uzimaju u obzir rodna pitanja, na primjer putem obuke u oblasti rodne osjetljivosti i provođenje pravilnika ponašanja, mogu pojačati prevenciju, sveobuhvatno reagovanje i odgovornost.

### Stvaranje reprezentativnih odbrambenih snaga i bezbjednosnih organizacija

- Žene su nedovoljno zastupljene u vojskama, ministarstvima odbrane i tijelima koja vrše nadzor nad sistemom odbrane. Čak i kada ne postoje formalne prepreke, često postoje tačno određeni nivoi do kojih žene mogu profesionalno da napreduju.
- Potpuna integracija žena u oružanim snagama dovodi do maksimuma sposobnosti vojske da ostvari svoju ulogu u zaštiti demokratskih društava, uključujući i odbranu suštinskih vrijednosti poput prava na državljanstvo i ravnopravnost.

### Jačanje demokratskog, civilnog nadzora nad odbrambenim snagama

- Glavni aspekt reforme sistema odbrane jeste pojačani civilni nadzor. Uključivanje žena i stručnjaka za rodna pitanja u tijela koja vrše nadzor nad sistemom odbrane može obezbijediti da odbrambena politika i programi odgovore na specifične bezbjednosne potrebe muškaraca, žena, djevojaka, mladića, djevojčica i dječaka. Organizacije žena mogu donijeti holističko razumijevanje bezbjednosti u procese civilnog nadzora.

### Poštovanje obaveza predviđenih međunarodnim zakonima i podzakonskim aktima

Preduzimanje inicijative na integraciji rodni pitanja u RSB nije samo stvar operativne efikasnosti, već je neophodna radi postupanja uskladu sa međunarodnim i regionalnim zakonima, podzakonskim aktima i normama koje se tiču bezbjednosti i rodni pitanja. Ključna dokumenta iz ove oblasti obuhvataju:

- Pekinšku deklaraciju i Platformu za akciju (1995. god.)
- Rezoluciju 1325 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbjednosti (2000. god.)

Za više informacija pogledajte Aneks ovom Setu priručnika o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima.

## Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u reformu sistema odbrane?

Rodna pitanja treba da se rješavaju u svim političkim, institucionalnim, ekonomskim i društvenim aspektima reforme sistema odbrane.

### Integracija rodni pitanja na političkom nivou reforme sistema reforme

- Obezbijediti da žene i muškarci koji posjeduju znanje o rodni pitanjima i predstavnici ministarstava nadležnih za pitanja prava žena, rodna pitanja i omladinu budu članovi formalnih tijela koja vrše reviziju sistema odbrane.
- Izgraditi kapacitete tijela koja vrše reviziju sistema odbrane za razumijevanje rodni pitanja, putem obuke, kratkog predavanja o rodni i bezbjednosni pitanjima, programa mentorstva, itd.
- Izgraditi kapacitet organizacija civilnog društva (OCD), uključujući organizacije žena, za pitanja politike odbrane i nadzora nad sektorom bezbjednosti. Uspostaviti mehanizme za povećanje njihovog učešća u procesu reforme sistema odbrane.
- Podstaci debatu o nacionalnom viđenju odbrane i bezbjednosti, putem sljedećeg:
  - konsultacija sa civilnim društvom, uključujući urbane i ruralne organizacije žena;
  - parlamentarnih rasprava i otvorenih debata;
  - saradnje sa medijima.

## Studija slučaja 1

### Povećanje regrutovanja, zadržavanja u službi i stacioniranja žena u Oružanim snagama Mađarske<sup>1</sup>

Mađarska je uspješno povećala učešće žena u svojim oružanim snagama sa 4,3% u 2005. na 17,56%, u 2006. godini. Od kada su borbene pozicije u vojsci otvorene za žene, 1996. godine, žene mogu zauzimati bilo koju od pozicija u Oružanim snagama Mađarske. Mađarske strategije za povećanje regrutovanja, zadržavanja u službi i stacioniranja žena obuhvataju sljedeće:

- Zakon o vojnoj službi koji garantuje jednaka prava muškarcima i ženama i nediskriminatorsko napredovanje u službi zasnovano na profesionalnoj vještini, iskustvu, učinku i vremenu provedenom u službi.
- Tim za jednake mogućnosti i Plan za jednake mogućnosti koji su uspostavljeni u okviru kadrovskih odjeljenja.
- Odbor za ženska pitanja u okviru Odbrambenih snaga Mađarske, koji je ustanovljen 2003. godine, kako bi se muškarcima i ženama pružile jednake mogućnosti. Odbor sprovodi istraživanja i održava sastanke sa ženama koje aktivno služe u vojnoj službi, kako bi stekao uvid u stanje stvari i pripremio analizu stanja rodne ravnopravnosti, te dao preporuke za promjenu.
- Mrežu ženskih kontakt osoba, uspostavljenu na nivou jedinica.
- Korake koje treba preuzeti kako bi se poboljšali smještajni i higijenski uslovi u jedinicima.

Gana redovno upućuje svoje vojnike u misije UN-a tako da je u svoj nacionalni pravilnik ponašanja uključila UN-ova pravila koja određuju standarde ponašanja za oružane snage u mirovnim operacijama:

**Seksualno iskorištavanje i zlostavljanje** - Mora se izbjegavati sljedeće:

- Bilo kakva razmjena novca, zaposlenja, roba i usluga za seksualne usluge;
- Bilo kakva vrsta seksualnog opštenja sa djecom (osobama mlađim od 18 godina);
- Bilo koji oblik ponašanja kojim se druga osoba ponižava, degradira ili eksploatiše;
- Bilo koja seksualna usluga pružena u zamjenu za pomoć...
- Bilo koja vrsta seksualnog neprikladnog ponašanja koje šteti ugledu, kredibilitetu, nepristrasnosti ili integritetu snaga u čijim ste redovima stacionirani.

**Muško-ženski odnosi** – Podstiče se zdrav i profesionalan odnos između muškaraca i žena. Nemoralne veze u okviru trupa se ne smiju podsticati.

**Propisi Pravilnika ponašanja** – Nemojte učestvovati u nemoralnom činu seksualnog, fizičkog ili psihičkog zlostavljanja ili eksploatacije. Poštujte i branite ljudska prava svih.

### **Integracija rodni pitanja na institucionalnom nivou reforme sistema odbrane**

- Aktivno regrutovati žene u odbrambene strukture i obezbijediti da su one zastupljene u tijelima u kojima se donose odluke. Revidirati i unijeti izmjene u politike kojima se ograničava učešće žena i muškaraca, uključujući ograničenja na borbenu ulogu žena ili napredovanje do najviših položaja (vidi Studiju slučaja 1).
- Sprovesti politike usklađivanja profesionalnog i privatnog života, npr. adekvatno porodiljsko i roditeljsko odsustvo i jaslice i dnevni boravak za djecu.
- Obezbijediti da u vojno obrazovanje i obuku budu uključeni kulturna osjetljivost, građanska odgovornost, ljudska prava i rodna osjetljivost.
- Izraditi, sprovesti i nadgledati primjenu pravila ponašanja za pripadnike odbrambenih snaga, kojim se zabranjuju seksualna diskriminacija, uznemiravanje, eksploatacija i zlostavljanje (vidi Studiju slučaja 2).

#### **U Priručniku 3 možete naći i ...**

- Sugestije o tome kako integrisati rodna pitanja u proces revizije odbrane
- Načine na koje parlamentarci mogu da nadgledaju reformu sistema odbrane
- Sugestije za povećanje regrutacije žena i njihovo zadržavanje u službi
- Primjere kako su rodna pitanja rješavana u reformi sistema odbrane u Demokratskoj Republici Kongo, Estoniji, Fidžiju, Južnoj Americi, Južnoj Africi i Švedskoj

### **Odjeljak 2**

#### **Pitanja koja treba postaviti kao dio rodne analize budžeta za sistem odbrane:**

- Da li se opštom raspodjelom sredstava ravnopravno omogućava ostvarivanje bezbjednosti za žene, muškarce, djevojke, mladiće, dječake i djevojčice?
- Da li su u budžetu opredijeljena sredstva za žene, muškarce, djevojke, mladiće, djevojčice ili dječake (npr. sredstva za regrutovanje više žena; za porodiljsko i roditeljsko odsustvo; za zdravstvene usluge za muškarce i žene)?
- Da li su budžetom tačno određene rodne aktivnosti, inputi i troškovi? (npr. obuka o podizanju svijesti i rodnoj osjetljivosti)?

### **Integracija rodni pitanja na ekonomskom nivou reforme sistema odbrane**

- Izvršiti rodnu analizu budžeta za sistem odbrane zarad unaprijeđenja transparentnosti, odgovornosti i javnog finansijskog upravljanja u sektoru odbrane (vidi Odjeljak 2).
- Izgraditi kapacitete parlamentaraca i civilnog društva da sprovede rodnu analizu budžeta za sistem odbrane.

### **Integracija rodni pitanja na društvenom nivou reforme sistema odbrane**

- Predstaviti žene u odbrambenim snagama u medijima da bi se istakao dodatni značaj žena za sistem odbrane i promijenio način na koji društvo vidi institucije sektora odbrane.
- Saradivati sa OCD, uključujući organizacije žena, u radu na pitanjima mira i bezbjednosti, radi dobijanja uvida u stanje stvari, obavještajnih podataka i uspostavljanja dalje saradnje.

## **Izazovi i mogućnosti u postkonfliktnom periodu**

Reforma sistema odbrane je važan aspekt postkonfliktne stabilizacije. Razoružavanje, demobilizacija i reintegracija (RDR) bivših boraca u mnogim slučajevima je važan prioritet. Pošto su žene i učesnici i žrtve konflikta, važno je da se izađe u susret njihovim određenim bezbjednosnim potrebama i ulogama, i da se obezbijedi njihovo puno učešće od samog početka mirovnog procesa, te tokom RDR-a i RSB-a.

### **Mogućnosti za integraciju rodni pitanja**

- Konsultacije na svim nivoima, uključujući i one sa organizacijama žena, o sistemu odbrane i RSB-u pomažu u dostizanju nacionalnog konsenzusa o reformskim prioritetima.
- Muški „zagovornici rodni pitanja“ u vojsci i na drugim uticajnim položajima mogu biti moćni saveznici za uvođenje promjena.
- U procesima bezbjednosne provjere u

novoosnovanim nacionalnim armijama može biti korisno da se konsultacije obavljaju sa grupama žena i ženama bivšim borcima jer one obično mogu da obezbijede informacije o počinocima kršenja ljudskih prava.

#### U RDR procesima:

- Stručnjaci za rodna pitanja treba da su angažovani u planiranju, sprovođenju i procjenjivanju.
- Cjelokupno osoblje koje radi na RDR-u treba da prođe kroz obuku o rodnim pitanjima, tako da na rodno osjetljiv način može da planira, sprovodi i procjenjuje programe.
- Podaci klasifikovani po polu moraju se prikupljati i koristiti za dobijanje jasne slike o svim bivšim borcima, izdržavanim licima i ostalima koji su povezani sa oružanim grupama.
- Organizacije žena treba da prime informacije o tehničkim i proceduralnim aspektima RDR-a, kako bi mogle da pomognu u obezbijeđivanju učešća žena u procesu odlučivanja i razumijevanju njihovih prava.
- Mogu se pokrenuti inicijative za regrutovanje žena bivših boraca u odbrambene snage.

## ? Pitanja vezana za reformu sistema odbrane

Rodna pitanja se mogu integrisati u reformu sistema odbrane radi povećanja njene djelotvornosti. Ključna pitanja koja treba postaviti kao dio procesa procjene, nadgledanja i vrednovanja obuhvataju sljedeće:

- Da li su održane konsultacije kako bi se obezbijedilo da program reforme sistema odbrane odražava potrebe žena i marginalizovanih muškaraca? Da li su OCD uključene u procese revizije sistema odbrane?
- Da li postoje inicijative za izgradnju kapaciteta za razumijevanje rodnih pitanja tijela koja sprovode reviziju sistema odbrane, parlamentaraca i OCD angažovanih na vršenju nadzora nad sistemom odbrane, poput obuke i kratkih predavanja o rodnim i bezbjednosnim pitanjima?
- Da li su postavljeni ciljevi i uspostavljeni mehanizmi za veće regrutovanje, zadržavanje u službi i profesionalno napredovanje žena u odbrambenim strukturama, uključujući tu oružane snage i ministarstvo odbrane?
- Da li postoje konkretne mjere, uključujući pravilnike ponašanja, mehanizme nadgledanja i izveštavanja, za prevenciju, reagovanje i sankcionisanje seksualnog uznemiravanja i kršenja ljudskih prava počinjenih od strane osoblja u sektoru odbrane?
- Da li su rodna pitanja uvrštena u standardnu obuku na svim nivoima u sektoru odbrane? Da li je obuka o svijesti o rodnim pitanjima i seksualnom iskorištavanju i zlostavljanju obavezna za svo osoblje? Da li muškarcu učestvuju kao instruktore? Koliko je obuka dobro organizovana i kolikim finansijskim sredstvima je podržana?
- Da li je zaštita žena, muškaraca, djevojaka, mladića, dječaka i djevojčica od svih oblika RN-a, za vrijeme i poslije konflikta, prioritet u okviru programa reforme sistema odbrane?
- Da li je sprovedena rodna analiza budžeta za sistem odbrane?

## Dodatne informacije

### Publikacije

Anderlini, S.N. i Conaway, C.P. – *Negotiating the Transition to Democracy and Transforming the Security Sector: The Vital Contributions of South African Women (Pregovori o tranziciji ka demokratiji i transformaciji sektora bezbjednosti: ključni doprinos žena iz Južne Afrike)*, 2004.

Committee on Women in the NATO Forces – *CWINF Guidance for NATO Gender Mainstreaming (CWINF vodič za integraciju rodnih pitanja u NATO-u)*, 2007.

DPKO – *Gender Resource Package (Set informacija o rodnim pitanjima)*, 2004.

UN-INSTRAW – *Securing Equality, Engendering Peace: A Guide to Policy and Planning on Women, Peace and Security (UN SCR 1325) (Obezbijediti ravnopravnost i uvrstiti rodna pitanja u mirovni proces: vodič za određivanje politike i planiranje po pitanjima žena, mira i bezbjednosti – Rezolucija 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a)*, 2006.

UNIFEM – *Getting it Right, Doing it Right: Gender and Disarmament, Demobilisation and Reintegration (Razumjeti na pravi način, uraditi na pravi način: Rodna pitanja i razoružavanje, demobilizacija i reintegracija)*, 2004.

### Organizacije

ACCORD – [www.accord.org.za](http://www.accord.org.za)

DCAF – [www.dcaf.ch](http://www.dcaf.ch)

Institute for Security Studies (Institut za bezbjednosne studije) – [www.issafrica.org/](http://www.issafrica.org/)

Siyanda: Mainstreaming Gender Equality – [www.siyanda.org](http://www.siyanda.org)

UN-INSTRAW – [www.un-instraw.org](http://www.un-instraw.org)

### Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u sadrži:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
  2. Reforma policije i rodna pitanja
  3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
  4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
  5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
  6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
  7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
  8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
  9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
  10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
  11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
  12. Obuka o rodnim pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
  13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti
- Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

Svaki od ovih Priručnika i Praktikum je dostupan na internet adresama: [www.dcaf.ch](http://www.dcaf.ch), [www.un-instraw.org](http://www.un-instraw.org) i [www.osce.org/odihr](http://www.osce.org/odihr).

**Ovaj Praktikum je pripremila Mugiho Takešita, DCAF, na osnovu Priručnika 3 čiji su autori Šeril Hendriks i Lorin Haton iz Instituta za bezbjednosne studije.**

<sup>1</sup> Odbor za pitanja žena u NATO snagama i Institut za istraživanje i obrazovanje žena, „Procenat žena vojnika u oružanim snagama zemalja NATO-s“; Odbor za pitanja žena u NATO snagama, „Procenat žena koje su služile u vojsci u 2006. godini“ i „Nacionalni izvještaj Mađarske za 2006. godinu“.

<sup>2</sup> Odlomak iz prezentacije Klutsey, E.A. (pukovnik) o Pravilniku ponašanja u Gani predstavljenom na pripremnom sastanku za izradu nacrtu Pravilnika ponašanja za oružane i bezbjednosne snage zapadne Afrike. okt. 2005., str. 24-26., [http://www.dcaf.ch/awg/ev\\_accra\\_051024\\_presentation\\_Klutsey.pdf](http://www.dcaf.ch/awg/ev_accra_051024_presentation_Klutsey.pdf)